

založená na systematickém pozorování veřejných prostor a na důkladném porozumění jejich užití není klasickým architektonickým postupem, přesto je důležitým výchozím bodem při jejich navrhování nebo jejich úpravě.

Jana Kapičková

Juhani Pallasmaa: *Oči kůže.*

Archa, Zlín 2012, 85 s.

Juhani Pallasmaa: *Myslíci ruka.*

Archa, Zlín 2012, 160 s.

Knihy *Oči kůže* a *Myslíci ruka* představují zajímavé příspěvky k současnému myšlení o architektuře a způsobu, jakým ji lidé prožívají. V češtině se tak naráz objevují hned dvě knihy architekta a významného myslitele jménem Juhani Pallasmaa, ve zdejším prostředí ještě ne příliš známého. Pallasmaa je celý život činný jako architekt, věhlas si však vydobyl svým myšlením v oblasti architektury, zejména svým zájmem o to, jak člověk vnímá vystavěné prostředí, jakým způsobem se v něm orientuje, pohybuje. Obě recenzované knihy, obvykle řazené do oblasti teorie architektury, vychází z kritického postoje autora vůči současné masové kultuře a převládajícímu přístupu k artefaktům lidského světa, jež jsou všechny vnímány jako komodita, což se nevyhnulo ani architektuře, která se dle autora kvůli stále narůstajícímu důrazu na vizuální stránku, na zaostřený perspektivní pohled (např. kamery, fotoaparátu či „ideálního oka“) stále více přizpůsobuje diktátu vizuality na úkor vnímání ostatními smysly, a proto také na úkor toho, jak v ní pobývá člověk jako tělesná bytost. V západní kultuře byl zrak tradičně oceňován jako nejdůležitější

ze smyslů. Problémem, na který Pallasmaa poukazuje, jmenovitě když se jedná o vytvářené prostředí, je však spíše míra této preference a skutečnost, že k ostatním smyslům se téměř nepřihlíží. Obě knihy tak spojuje jedno téma: architektura a smysly (jak zní podtitul první z knih).

Pallasmaa bývá řazen mezi autory, jejichž myšlení je ovlivněno fenomenologií, v jeho případě především Maurice Merleau-Pontym. Vyplyvá to nejen ze samotného zájmu o vnímání, projevuje se to především tím, že klade velký důraz na podmíněnost vnímání samotnou lidskou tělesností a též na tělo, jež situuje člověka ve světě. Člověka vnímá jako konečnou bytost, která je svým tělem, jak několikrát opakuje. Staví se tak proti všem podobám dualismu v chápání člověka. Zasloužnost vydání obou knih spočívá i v tom, že přináší do zdejšího prostředí dalšího „fenomenologa architektury“. K Norbergu-Schulzovi se nyní přidává Pallasmaa, který tento typ diskuse o architektuře rozšiřuje o další rozměr.

První z knih, *Oči kůže*, se skládá ze dvou částí. V první části Pallasmaa sleduje vznik a vývoj nadměrného důrazu na zrak, který se postupně proměnil v to, co nazývá okulocentrismem či okulocentrické paradigma. To následně proměnilo lidské vnímání světa a zároveň charakter architektury. Důraz na vizualitu jako hlavní a v podstatě jediný způsob smyslového vnímání většiny stavbepokročil v současné době tak daleko, že architekti přizpůsobují svou tvorbu tomu, jak bude jejich dílo vypadat v počítačové vizualizaci, případně na fotografii (kde je uvidí zdaleka největší počet lidí, mj. kolegů, kritiků či zákazníků), na úkor toho, jak bude vnímat danou stavbu člověk v reálném místě. „Místo existenciálně založené, plastické a prostorové zkušenosti si architektura

osvojila psychologickou strategii reklamního a okamžitého přesvědčování“ (s. 38). Analýza zmíněných jevů vyústuje do vize o nové smyslové rovnováze. „Toto nové vědomí si osvojují mnozí dnešní architekti na celém světě, kteří zkoušejí resenzualizovat architekturu prostřednictvím zesíleného smyslu pro materialitu, hapticitu, texturu a hmotnost, hustotu prostoru a materializované světlo“ (s. 46).

V druhé části knihy Pallasmaa ukazuje roli ostatních smyslů při vnímání a prožívání architektury. Kapitoly jako například „Prostor čichu“, „Tvar doteku“ či „Chuť kamene“ se zabývají příklady ostatních smyslů a též rolí celku těla jako ukotvení v konkrétním místě. Zaostřeným viděním pozorujeme viděné jakoby na dálku, naopak periferním, rozostřeným viděním se umísťujeme do prostoru, stejně tak sluch, na rozdíl od zraku mnohosměrný smysl, nás zasazuje do celkového rámce našeho prostředí, nevylučuje nás z něj. Podobně lze říci o hmatu, který nás zase propojuje s předměty a materiály v našem bezprostředním okolí. Závěrem autor opět zdůrazňuje potřebu návratu takové architektury, která bude oslovovat všechny naše smysly, a tím umožní to, že si lépe uvědomíme sami sebe a svůj život ve světě. „Nadčasovým úkolem architektury je vytvořit vtělenou a živou existenciální metaforu, která konkretizuje a strukturuje naše bytí ve světě“ (s. 84).

Druhá kniha, *Myslicí ruka*, navazuje na tu první a dále rozvíjí některé její myšlenky. Nejvlastnějším tématem knihy je lidská ruka a její vztah na jednu stranu k oku, jež vidí, a mozku, jenž myslí, a na straně druhé k vnějšímu světu, například prostřednictvím nástroje. Vazba oko-ruka-mysl má zásadní vliv na tvořivou práci a ovlivňuje tak návrh i vytváření (stavebního) díla. „Pro

sportovce, řemeslníka, kouzelníka a umělce je souvislá a nevědomá spolupráce oka, ruky a mysli rozhodující. Následkem postupného zlepšení výkonu ztrácí vnímání, činnost ruky a uvažování svou nezávislost a proměňuje se v jednotný a podprahově koordinovaný systém reakce a odpovědi. Nakonec je to tvůrcův pocit vlastního já, který se zdá vykonávat úkol, jako by práci vykonával jeho existenciální pocit“ (s. 84). Konkrétní kapitoly jsou pak mimo jiné věnovány „Pracující ruce“, „Kreslicí ruce“, tzv. paměti rukou (jež si pamatují postupy a procesy, jinak ale pro danou „ruční práci“ vhodnější než paměť v mysli) a dále opět tělu, protože autor zdůrazňuje „tiché a nepojmové moudrosti našich tělesných procesů“ a kritizuje v této souvislosti neustále převládající „důraz na konceptuální, intelektuální a verbální znalosti“ (s. 22). Tím, že zdůrazňuje propojenost ruky a mysli, tělesnosti a vnímání, se opět výrazně staví proti dodnes převládajícímu dualismu těla a mysli. „Toto rozdělení se odráží v přesném rozčlenění lidské činnosti a práce do fyzických a intelektuálních kategorií“ (s. 11). Můžeme se tak vlastně domnívat, že ruka zde představuje příklad a zároveň symbol toho, jak jsou v lidském vnímání světa důležité všechny smysly, které v jednotě s tělem a myslí ovlivňují naše celkové prožívání světa. „Titul knihy, *Myslicí ruka*, je metafora pro příznačnou, nezávislou a aktivní roli všech našich smyslů, zatímco neustále bedlivě zkoumají náš živý svět“ (s. 21). Neboť to, o co autorovi v posledku jde, je dobrý život, kterému má architektura napomáhat, fakticky ho umožňovat, a to právě tím, že poskytne naší tělesnosti se všemi smysly, našemu konečnému životu prostředí, v němž se orientuje a zabydlí.

Obě knihy nejsou určeny jen lidem „z oboru“, svým zaměřením jsou velmi

vhodné pro všechny, koho zajímá lidské a lidmi vytvořené prostředí. Velice zajímavé jsou obě knihy také tím, že v nich lze bezprostředně vidět přenos myšlenek velkých myslitelů a filosofů (Merleau-Ponty) do jiných oborů lidské činnosti a dál do všeobecného povědomí lidí. Důležité je také zmínit otázku překladu z anglických originálů, ježto obě knihy mají odlišné překladaatele. K první knize v tomto ohledu nelze vznést podstatné námitky, což bohužel nelze říci o druhé. Tam se setkáváme se skutečnou „překladatelskou slepotou“: v knize totiž není jediná stránka, jediný odstavec, které by nebyly zatíženy silnými anglicismy, které na mnoha místech čtenáři přímo zabraňují porozumět. Anglický slovosled a přezíravost vůči aktuálnímu větnému členění dělá z mnohých vět zbytečně zkomoleniny. Překladu se bohužel nevyhnuly ani zjevné nesmysly.

Jiří Tourek

Martin Jemelka: *Ostravské dělnické kolonie I. Závodní kolonie kamenouhelných dolů a koksoven v moravské části Ostravy.* Filozofická fakulta Ostravské univerzity, Ostrava 2011, 544 s.

Kolektiv autorů soustředěných kolem Martina Jemelky připravil k publikování zajímavou práci k historii ostravských kolonií, která si v mnoha ohledech zaslouží pozornost odborné i laické veřejnosti. Téma ostravských kolonií není v regionální historiografii nové, nýbrž navazuje na starší výzkumy (Robek, Dušek, Bílek, Myška), které editor interpretuje v kontextech současných

sociálněantropologických výzkumů. Zájem editora o problematiku ostravských kolonií je dlouhodobý. V minulých letech se například věnoval historii největší ostravské kolonie na Šalomouně (*Na Šalomouně*. Ostrava 2008), pestrou mozaiku z každodenního života obyvatel kolonií přiblížil širokému okruhu čtenářů v práci *Lidé z kolonií vyprávějí své dějiny* (Ostrava 2009). Krok k historicko-topografickému zmapování vývoje ostravských dělnických kolonií je proto logickým vyústěním jeho odborného směřování.

Pojednání o koloniích předchází stručný nástin projektu a zhodnocení dosavadního stavu bádání s nastíněním budoucích perspektiv. Podle mého názoru mohl být v těchto úvodních statích vyložen i termín „dělnická kolonie“ a zasazen do širších souvislostí urbánních dějin. Rovněž mohl být vývoj ostravských kolonií alespoň v obrysech zasazen do širších souvislostí daného typu bydlení v evropském prostoru, tj. přejímání konceptu kolonií z anglického a německého prostředí a jeho adaptace na místní podmínky. Po zmíněných úvodních pasážích následují kapitoly věnované třinácti koloniím situovaným v katastru města Ostravy. Jednotlivé kolonie jsou zpracovány podle unifikované struktury, která není dodržena jen v případě absence pramenné základny.

Do dějin každé z kolonií čtenáře uvádějí základní topografické informace, tj. přesná lokace kolonie v urbánním prostoru města. Čtenář z regionu se v daných pasážích textu orientuje dobře, prostorovou orientaci přespolního čtenáře by zajisté usnadnila mapka katastru města se zanesenými koloniemi. Po detailním topografickém popisu následuje pasáž o stavebním vývoji kolonie, která přináší rozsáhlou škálu technických dat